

<http://doi.org/10.22133/mtlj.2023.378057.1149>

The impact of artificial intelligence on the international human rights system

Seyyed Mohammad Mahdi Mostafavi Ardebili¹, Mostafa Taghizadeh Ansari^{2*}, Samaneh Rahmatifar³

¹ PhD Candidate in Public International Law, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran.

² Assistant Professor Department of International Law, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran

³ Department of Law, Islamic Azad University, Hamedan Branch, Hamedan, Iran

Article Info

Abstract

Original Article

Received:

24-12-2022

Accepted:

19-05-2023

Keywords:

Artificial Intelligence

Human Rights

New Technologies

The Fourth Generation

of Human Rights

*Corresponding author

e-mail: tansariir@yahoo.com

The right to benefit from scientific advances, including new technologies, has always been considered one of the fundamental human rights; one of these new technologies is artificial intelligence technology. Artificial intelligence is a type of intelligence that was born in the 1950s and is an integral part of the digital revolution. The progress of artificial intelligence and its application in many aspects of human life, especially human rights, has transformed people's way of life. This research investigates the impact of artificial intelligence on the international human rights system using the descriptive analytical research method and library tools. The results of this research indicate that the use of artificial intelligence on different examples of known rights in multiple generations of human rights (first, second and third generation) has positive and negative effects and can be one of the examples of the fourth generation of rights (doctrine of technology). Additionally, to address the issues and potential adverse impacts, legal actions have been implemented at both national and international levels with the goal of setting standards and enhancing cooperation.¹

How to Cite:

Mostafavi Ardebili, M., Taghizadeh Ansari, M., & Rahmatifar, S. (2023). The impact of artificial intelligence on the international human rights system. *Modern Technologies Law*, 4(8), 85-100.

Published by University of Science and Culture <https://www.usc.ac.ir>

Online ISSN: 2783-3836

1. This article is taken from Seyyed Mohammad Mehdi Mostafavi Ardebili's doctoral thesis under the guidance of Dr. Mustafa Taghizadeh Ansari at Islamic Azad University, Tehran North Branch

حقوق فناوری‌های نوین

<http://doi.org/10.22133/mtlj.2023.378057.1149>

تأثیر هوش مصنوعی بر نظام حقوق بشر بین‌الملل

سید محمد مهدی مصطفوی اردبیلی^۱، مصطفی تقی‌زاده انصاری^۲، سمانه رحمتی‌فر^۳

^۱ پژوهشگر دوره دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران

^۲ استادیار گروه حقوق بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران

^۳ استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد همدان، همدان، ایران

چکیده

اطلاعات مقاله

حق بهره‌مندی از پیشرفت‌های علمی، از جمله فناوری‌های نوین، همواره یکی از حقوق اساسی بشر قلمداد شده است. یکی از این فناوری‌های نوین، فناوری هوش مصنوعی است. هوش مصنوعی نوعی هوش است که در دهه ۱۹۵۰ متولد شد و بخشی جدایی‌ناپذیر از انقلاب دیجیتال است. پیشرفت هوش مصنوعی و کاربرد آن در بسیاری از شئون زندگی انسان، به‌ویژه حوزه حقوق بشر، شیوه زندگی انسان‌ها را متحول کرده است. در پژوهش پیش‌رو، تأثیر به‌کارگیری هوش مصنوعی بر نظام حقوق بشر بین‌الملل با روش تحقیق تحلیلی - توصیفی و استفاده از ابزار کتابخانه‌ای بررسی شده است. نتایج پژوهش حاضر، حاکی از آن است که به‌کارگیری هوش مصنوعی در مصادیق گوناگون از حقوق شناخته‌شده در نسل‌های چندگانه حقوق بشری (نسل اول، دوم و سوم) تأثیرات مثبت و منفی دارد و قابلیت آن را دارد که به‌منزله یکی از مصادیق نسل چهارم حقوق بشر (دکترین فناوری) در نظر گرفته شود؛ همچنین به‌منظور رفع مسائل و تأثیرات منفی احتمالی اقدامات قانونی در سطح ملی و بین‌المللی با هدف قاعده‌گذاری و تقویت فرایندهای مشارکتی انجام شده است.^۱

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۱۰/۰۳

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۰۲/۲۹

واژگان کلیدی:

هوش مصنوعی

حقوق بشر

فناوری‌های نوین

نسل چهارم حقوق بشر

*نویسنده مسئول

رایانامه: tansariir@yahoo.com

نحوه استناددهی:

مصطفوی اردبیلی، سید محمد مهدی، تقی‌زاده انصاری، مصطفی، و رحمتی‌فر، سمانه (۱۴۰۲). تأثیر هوش مصنوعی بر نظام حقوق بشر بین‌الملل. *حقوق فناوری‌های نوین*، ۴ (۸)، ۸۵-۱۰۰.

ناشر: دانشگاه علم و فرهنگ <https://www.usc.ac.ir>

شاپای الکترونیکی: ۲۷۸۳-۳۸۳۶

^۱ این مقاله برگرفته از رساله دکتری سید محمد مهدی مصطفوی اردبیلی با راهنمایی دکتر مصطفی تقی‌زاده انصاری در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال است.

مقدمه

شناسایی و به‌عینیت‌رساندن خواست‌های اجتماعی ذیل مفهوم حقوق، از دغدغه‌ها و هنجارهای هر نظام حقوقی و سیاسی در سطح ملی و بین‌المللی بوده و در اعصار گوناگون تاریخ سیر تکاملی خویش را، متناسب با تعالی فکری و نیازهای انسانی، پیموده است. این سیر تکاملی با شناسایی نسل اول حقوق بشر با عنوان «حقوق مدنی و سیاسی» آغاز و پس از گذار از نسل دوم حقوق بشر، یعنی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به نسل سوم حقوق بشر، یعنی حقوق هم‌بستگی ختم شد. اما امروزه با پیدایش فناوری‌های نوین و کاربرد آن‌ها در عینیت‌یافتن حقوق انسانی، صاحب‌نظرانی همچون برن وستون^۱ و نوبرتو بوبیو^۲ معتقدند شناسایی نسل جدیدی از حقوق بشر، یعنی نسل چهارم حقوق بشر که ماهیتی فناورانه دارد ضروری است (بابازاده مقدم، ۱۳۹۹، ص ۲۰۶-۲۰۷). از جمله فناوری‌های عام الشمول و تأثیرگذار بر نسل‌های چندگانه حقوق بشر، فناوری هوش مصنوعی است که در اسنادی مانند «اعلامیه اروپایی حقوق دیجیتال و اصول برای دهه دیجیتال مصوب کمیسیون اروپا»^۳ بدان اشاره شده است. اعلامیه مذکور ذیل سرفصل سوم با موضوع آزادی انتخاب اشعار می‌دارد: همه باید با انتخاب‌های آگاهانه خود در محیط دیجیتال از مزایای هوش مصنوعی بهره‌مند و در عین حال، در برابر خطرهای آسیب به سلامت، ایمنی و حقوق اساسی خود محافظت شوند. به‌کاربردن دو واژه مزایا و مخاطرات در کنار یکدیگر، مبین این مفهوم است که فناوری‌های نوینی مانند هوش مصنوعی در کنار مزایا و مخاطراتی را نیز به همراه خواهند داشت (مصطفوی اردبیلی و همکاران، ۱۴۰۱، ص ۴۹). این مقاله در پی یافتن پاسخ این پرسش است که تأثیر و جایگاه هوش مصنوعی در نظام حقوق بشر بین‌الملل چه بوده و با توجه به تجربیات کسب‌شده، رویکرد جامعه جهانی درباره چالش‌های پیش‌رو در این حوزه چیست؟ به‌نظر می‌رسد که هوش مصنوعی از تأثیرات عمدتاً مثبتی بر نظام حقوق بشر بین‌الملل برخوردار بوده است و به علت اثرگذاری چشمگیر آن بر نسل‌های سه‌گانه حقوق بشر و مرتبط‌بودن آن با حوزه فناوری، در زمره نسل چهارم حقوق بشر در نظر گرفته می‌شود؛ ضمن آن‌که رویکرد جامعه جهانی به این حوزه، به‌رغم همه بیم و امیدها، پذیرش و قاعده‌گذاری در سطح ملی و بین‌المللی است.

۱. مفهوم هوش مصنوعی

جان مک کارتی رسماً در سال ۱۹۵۶ در کالج دارتموث لندن اصطلاح هوش مصنوعی را ابداع کرد و بعدها پدر هوش مصنوعی شناخته شد. وی فرضی را بر این مبنا مطرح کرد که: «... این حدس است که هر جنبه از یادگیری یا هر ویژگی دیگری از هوش در اصل می‌تواند به‌قدری دقیق توصیف شود که بتوان ماشینی برای شبیه‌سازی آن ساخت.» تعاریف متعددی از هوش مصنوعی ارائه شده است. در یکی از تعریف‌ها، هوش مصنوعی را به شاخه‌ای از علوم رایانه مرتبط می‌کنند که با خودکارسازی رفتارهای هوشمندانه سروکار دارند (Luger & Stubblefield, 1993). در تعریفی دیگر، هوش مصنوعی را نرم‌افزار یا سخت‌افزار (الگوریتم) طراحی‌شده‌ای دانسته‌اند که با توجه به محیط، داده‌ها را اکتساب کرده، آن‌ها را به‌صورت ساختاریافته تفسیر و با پردازش اطلاعات به‌دست‌آمده، بهترین تصمیم‌ها و اقدامات را برای رسیدن به نتیجه مطلوب لحاظ می‌کند.^۴

۱. Burns h. Weston: استاد حقوق و دانشیار مطالعات حقوقی بین‌المللی و تطبیقی در دانشگاه آیووا

۲. Noberto Bobbio: فیلسوف ایتالیایی حقوق، علوم و اندیشه سیاسی.

3. European declaration on digital rights and principles for the digital decade

4. European Commission, 2019, High-Level Expert Group on Artificial Intelligence, p.3. <https://www.aepd.es/sites/default/files/2019-12/ai-definition.pdf>

۲. هوش مصنوعی و نسل اول حقوق بشر

نسل اول حقوق بشر در طول قرن هفدهم و هجدهم، براساس دغدغه‌های سیاسی و این ایده که مردم باید بر سیاست‌هایی که در آن‌ها تأثیرگذار است نظارت و مشارکت کنند شکل گرفت. اهم ارتباط میان هوش مصنوعی و حقوق بشر نسل اولی در مصادیق حق آزادی بیان و عقیده، آزادی انجمن‌ها و تجمعات و نیز مذهب و آموزش آن موضوعیت دارد.

۲-۱. هوش مصنوعی و حق آزادی بیان و عقیده

آزادی بیان و عقیده حقوقی اساسی هستند که واجد جنبه شخصی و اجتماعی بوده و از ضروریات لازم به‌منظور توسعه کامل فرد و هر جامعه و سنگ بنای هر جامعه آزاد و دموکراتیک به‌شمار می‌روند و به‌صراحت در میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی شناسایی شده‌اند.^۱ تأثیر هوش مصنوعی در آزادی عقیده و بیان از دو بعد منفی و مثبت تبیین می‌شود: الف) از بعد منفی، بسیاری از شرکت‌ها و سازمان‌های سودجو با استفاده از هوش مصنوعی و به‌منظور نیل به اهداف و منافع سیاسی و تجاری خویش و تأثیر در افکار عمومی مبادرت به نفرت‌پراکنی و درج گسترده اخبار دروغ و جعلی (دروغ عمیق)^۲ در فضای آنلاین می‌کند (Shnurenko et al., 2020, p. 69). نفرت‌پراکنی در رایج‌ترین شکل خود، عبارت است از: اظهار سخنان نفرت‌انگیز به یک فرد یا گروه. حسب یادداشت (دیوید کی) گزارشگر ویژه درباره ارتقا و حمایت از حق آزادی عقیده و بیان در نظامی بهره‌مند از هوش مصنوعی انتشار اطلاعات و ایده‌ها ممکن است با اولویت‌های محیطی در تضاد باشند؛ به همین دلیل کمیته حقوق بشر دریافته است که دولت‌ها باید از طریق ترویج مدارا و آموزش و گفت‌وگو به مبارزه با نفرت‌پراکنی در اینترنت، که منجر به تبعیض یا خشونت می‌شود، بپردازند؛^۳

ب) از بعد مثبت، تقابل با هوش مصنوعی فقط از طریق خود هوش مصنوعی ممکن است. فرانچسکو نوچی، مدیر تحقیقات برنامه‌های کاربردی یک گروه مهندسی مستقر در ایتالیا، معتقد است هوش مصنوعی مشکلات اخلاقی فراوانی دارد، اما گاهی اوقات ممکن است تنها راه‌حل باشد (Cassauwers, 2019). برای مثال، هوش مصنوعی در زمینه مقابله با نفرت‌پراکنی نقش مثبتی ایفا کرده است. هوش مصنوعی قادر است الگوهای سخنان مشوق نفرت را، براساس بردارهای کلمه و موقعیت کلمات با معانی خاصی، تشخیص دهد (Budek, 2019). در زمینه مبارزه با اخبار و اطلاعات دروغ، مایکل پرونشتاین، استاد کالج امپریال لندن، الگوریتمی برای هوش مصنوعی طراحی نموده که نمونه اولیه آن بر روی داده‌های متنی پیاده‌سازی شده است؛ جایی که هوش مصنوعی می‌تواند اخبار و اطلاعات نادرست و نویسندگان آن‌ها را تشخیص دهد و ردیابی کند (Cassauwers, 2019).

۲-۲. هوش مصنوعی و حق اجتماعات مسالمت‌آمیز

براساس میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، هرکس حق اجتماع آزادانه با دیگران از جمله حق تشکیل سندیکا (اتحادیه‌های صنفی) و الحاق به آن برای حمایت از منافع خود را دارد. این حق، سنگ بنای دموکراسی و ابزاری است که دولت‌ها را در برابر شهروندان مسئول می‌داند^۴ و به افراد کمک می‌کند به اتحادیه‌ها و اصناف بپیوندند تا رهبران را خود انتخاب کنند و بتوانند آن‌ها را پاسخ‌گو نگاه دارند. کارکرد هوش مصنوعی در آزادی اجتماعات، در دو قالب فضای مجازی و فضای حقیقی تبیین‌شده است. برخی معتقدند استفاده از هوش مصنوعی در فضای مجازی،

1. Iccpr (International Covenant on Civil and Political Rights), 1966, Article.19

۲. Deep fake: دروغی است که در آن با فناوری پیشرفته هوش مصنوعی صدا و تصویر افراد با یکدیگر منطبق می‌شوند؛ به‌گونه‌ای که لب‌ها دقیقاً کلمات را به‌کار می‌برند، گویی که فرد مدنظر به واقع چنین اظهاراتی را بیان کرده است؛ درحالی‌که در عالم واقع این‌طور نیست.

3. General assembly (2018). The promotion, protection and enjoyment of human rights on the internet. p. 5.

https://digitallibrary.un.org/record/1639840/files/a_hrc_res_38_7-en.pdf?ln=en

4. Iccpr (International Covenant on Civil and Political Rights), 1966, Article.19

مبتنی بر ایجاد محدودیت به منظور دسترسی به اینترنت و تعطیلی شبکه‌های اجتماعی است. در حالی که قطعنامه شورای حقوق بشر سازمان ملل بر اهمیت دسترسی به اینترنت تأکید دارد و بیان می‌کند محدودیت‌های غیرضروری که کاربران اینترنت را از دسترسی به اطلاعات در لحظات مهم سیاسی منع می‌کند و در توانایی سازماندهی و برگزاری اجتماعات تأثیر منفی دارد باید حذف شود.^۱ نمونه‌ای نظام‌مند و واقعی از این سانسورها، سانسور تبتی‌ها با ابزارهای نوینی مانند هوش مصنوعی از طریق دولت چین است (Fidh & Ict, 2016). البته به عقیده نگارنده استفاده از هوش مصنوعی در بسیاری از شبکه‌های اجتماعی از جمله اینستاگرام گامی در جهت الحاق افراد به اجتماعات مسالمت‌آمیز در فضای مجازی است؛ چراکه الگوریتم هوش مصنوعی این‌گونه شبکه‌ها در تشخیص سلاقی و محتوای مدنظر افراد و معرفی اجتماعات مجازی به آن‌ها عملکرد بسیار مثبتی دارند.

در زمینه به‌کارگیری هوش مصنوعی در فضای حقیقی مشکلاتی وجود دارد. چراکه دولت‌ها با کنترل دوربین‌های شهری از طریق هوش مصنوعی، به اسکن صورت افرادی که در اجتماعات حضور دارند اقدام و سپس آن‌ها را شناسایی می‌کنند؛ بنابراین ممکن است بعدها این افراد دستگیر یا به‌منظور ارائه توضیحات احضار شوند و این نقض حق آزادی اجتماعات است؛ برای مثال دستورالعمل سال ۲۰۱۹ دولت چین، معروف به «بیست کاری که نباید انجام شود»، شامل مقرراتی است که برای جلب توجه عموم و اطلاع شهروندان از اعمال غیرقانونی و اقدامات تنبیهی مربوطه به‌طور عمومی وضع و به آنان اطلاع‌رسانی شده است.^۲

۲-۳. هوش مصنوعی و مذهب

کلمه مذهب برگرفته از لغت یونانی religare به معنی اتصال سریع است. مذهب معمولاً (و نه همیشه) با نظام خاصی از ایمان و پرستش خدای واحد یا خدایان در ارتباط است. در سال ۱۹۹۳، کمیته حقوق بشر - متشکل از هیئتی مستقل شامل هجده کارشناس که از طریق ملل متحد انتخاب شده بودند - دین را اعتقادات خدا باورانه، غیرخدا باورانه و همچنین حق عدم تقید به هرگونه اعتقاد توصیف کرد (Roan et al., 2003). حق آزادی مذهب در میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی شناسایی شده‌اند و جملگی اشعار داشته‌اند که هرکس حق آزادی فکر و وجدان و مذهب دارد و می‌تواند به‌طور فردی یا جماعت - خواه به‌طور علنی یا در خفا - در عبادت‌ها و اجرای آداب و اعمال و تعلیمات مذهبی شرکت کند. براساس مطالعه انجام‌شده، هوش مصنوعی ذیل دو قالب می‌تواند در مذهب مؤثر باشد:

الف) هوش مصنوعی به‌منزله ابزار آموزش‌های مذهبی: آموزش مذهب با استفاده از فناوری موضوعی نوظهور در حوزه دین و فناوری. هماهنگی میان دین و فناوری اهداف موازی غنی‌سازی فرهنگی و اقتصادی را تضمین می‌کند. میزان پذیرش بالای «روبات‌های اجتماعی»^۳ در میان دانش‌آموزان در مکان‌هایی که فاقد معلم فیزیکی مذهبی هستند، موجب تقویت نگرش مثبت دانش‌آموزان به ارزش‌های مذهبی بر بستر آموزش الکترونیکی شده است (Tran et al., 2021, p. 4)؛ با این حال، از آنجاکه هر یک از ادیان رویکردهای متفاوتی به پذیرش فناوری و فرهنگ دینی یک کشور دارند، می‌توانند در انگیزش فراگیران در یادگیری دینی تأثیر بگذارند؛ ب) هوش مصنوعی در حکم ابزار انجام مناسک مذهبی: استفاده از هوش مصنوعی در حوزه مذهب فقط به آموزش معطوف نمی‌شود. یک شرکت توسعه‌دهنده ژاپنی نقش جدیدی را برای ربّاتی انسان‌نما، بهره‌مند از هوش مصنوعی، به نام «پپر» تعریف کرد. این ربّات قادر است نقش یک کشیش را برای انجام اعمال مذهبی ایفا

1. General assembly. (2019). Rights to freedom of peaceful assembly and of association. Report of the special rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association, p. 5-8. https://digitallibrary.n.org/record/3829884/files/A_74_349-EN.pdf?ln=en

2. Tchrd (2020). Surveillance and censorship in tibet, tibetan centre for human rights and democracy, thematic reports. Tibetan centre for human rights and democracy, p. 5-34. <https://cn.tchrd.org/wp-content/uploads/2020/09/Tibet-surveillance-censorship-.pdf>

3. Social Robots

کند.^۱ همچنین در زمینه کاربرد هوش مصنوعی در مناسک اسلامی، اخیراً عربستان سعودی ربات‌هایی را راه‌اندازی کرده است که هوش مصنوعی را همگام با شیوه‌های اسلامی به‌کار می‌گیرد. این ربات‌ها در مسجد الحرام مکه مستقرند و قرآن کریم را تلاوت می‌کنند و در مکان مقدس اسلامی برای مسلمانان خطبه می‌خوانند.^۲

۳. هوش مصنوعی و نسل دوم حقوق بشر

نسل دوم حقوق بشر شامل حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. حقوق بشر نسل اول به‌منزله «تعهدی منفی» تلقی می‌شود؛ به این معنی که آن‌ها مسئولیتی را برعهده دولت‌ها می‌گذارند تا اطمینان حاصل کنند که تحقق این حقوق مانعی ندارد، اما نسل دوم حقوق بشر به‌منزله «تعهدی مثبت» تلقی می‌شود؛ به این معنی که آن‌ها مسئولیتی را برعهده دولت‌ها می‌گذارند تا فعالانه تضمین کنند که این حقوق در عالم واقع تحقق می‌یابند (Reid, 2019). از جمله حقوق نسل دوم، که در فتاوری هوش مصنوعی تبیین‌شدنی هستند، عبارت‌اند از: حق برآموزش و مدیریت آن، هوش مصنوعی و حق برابری و ایمنی در کار، هوش مصنوعی و استانداردهای زندگی مناسب (بررسی موردی حوزه سلامت).

۳-۱. هوش مصنوعی و حق برآموزش و مدیریت آن

تحصیل به‌خودی‌خود حقی بشری است و وسیله‌ای ضروری برای احقاق سایر حقوق. به حق تحصیل در بسیاری از معاهدات بین‌المللی اشاره شده است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: میثاق بین‌المللی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.^۳ در آغاز از هوش مصنوعی در حکم ابزاری که به توسعه مهارت‌ها و سیستم‌های آزمایشی کمک می‌کرد بهره‌گرفته شد، اما امروزه امید است که شکاف‌های میان یادگیری و تدریس را پر کند و به مدارس و معلمان اجازه دهد بیش از هر زمان، در تدریس مشارکت مؤثر داشته باشند. اخیراً سازمان یونسکو متعهد شده از کشورهای عضو برای استفاده از فتاوری‌های هوش مصنوعی حمایت کند. دستور یونسکو ذاتاً خواستار رویکردی انسان‌محور در حوزه هوش مصنوعی است. هدف این است که جهت‌گفت‌وگو را به سمت نقش هوش مصنوعی در پرداختن به نابرابری‌های کنونی در زمینه دسترسی به دانش، تحقیق و تنوع بیان فرهنگی تغییر دهد.^۴ تأثیر هوش مصنوعی در آموزش در حوزه آکادمیک شامل کمک به فرایند آموزش و کمک به فرایند مدیریت آموزش است: الف) در حوزه هوش مصنوعی و آموزش؛ بزرگ‌ترین وعده هوش مصنوعی در شخصی‌سازی یادگیری با هدف سفارشی‌سازی آن است؛ یادگیری براساس نیازها و نقاط قوت فردی دانش‌آموزان. برنامه‌های هوش مصنوعی می‌توانند مواد آموزشی و رویکردهای متناسب با سطح تک‌تک دانش‌آموزان را شناسایی و توصیه‌هایی را برای فرایند یادگیری بهتر به دانش‌آموزان ارائه کند تا آنان بر موضوع مدنظر مسلط شوند.^۵ همچنین تأمین دسترسی همه‌جانبه دانش‌آموزان به آموزش‌وپرورش همچنان مسئله جدی اکثر کشورهاست و هدف مشخص آن، اطمینان از دسترسی برابر به همه سطوح آموزشی برای همه، از جمله افراد دارای معلولیت است. هوش مصنوعی کارایی خود را برای کمک به دانش‌آموزان دارای معلولیت از جمله دانش‌آموزانی که اختلالات شنوایی یا اختلالات مهارت‌های اجتماعی (زبان و ارتباط) دارند نشان داده و موجب شده است بتوانند از تحصیل بهره‌مند شوند؛ ب) در حوزه هوش مصنوعی و مدیریت آموزشی، کاهش ترک تحصیل با کمک هوش مصنوعی مسئله

1. Lim, m. Peh, c. Foster, m. (2017). In japan, robot-for-hire programed to perform buddhist funeral rites. <https://www.reuters.com/article/us-japan-robotpriest-idUSKCN1B3133>
2. <https://www.trtworld.com/life/robots-assist-the-faithful-how-saudi-harnesses-the-power-of-ai-in-mecca-60712>
3. Icescr (1976). International covenant on economic, social and cultural rights. Article7.article12. Article13. Article14. Article15
4. <https://en.unesco.org/artificial-intelligence/education>
5. Riyadh (2020). Trustworthy ai in education:promises and challenges. P7. <https://www.oecd.org/education/trustworthy-artificial-intelligence-in-education.pdf>

اصلی سیاست آموزشی در سراسر جهان است. نظام‌های بهره‌مند از هوش مصنوعی می‌توانند پیش‌بینی‌ها و راهکارهای مناسب را برای ممانعت از ترک تحصیل دانش‌آموزان به مدیران مدرسه ارائه دهند.^۱

۲-۳. هوش مصنوعی و حق برابری و ایمنی در کار

حق برخورد عادلانه در تمامی مسائل مربوط به کار از اصول اولیه برابری میان شهروندان است. مفهوم فرصت‌های شغلی برابر براساس قوانین و مقرراتی است که در هر کشور وجود دارد و تضمین می‌کند که برای هیچ‌کس در فرایند جست‌وجوی شغل و پس از اشتغال تبعیض قائل نمی‌شود. یکی از مهم‌ترین کنوانسیون‌های مرتبط با حرفه و اشتغال، کنوانسیون بنیادی تبعیض (حرفه و اشتغال) ۱۹۵۸ (شماره ۱۱۱) است. این کنوانسیون بنیادی، تبعیض را به منزله هر تمایز، محرومیت یا اولویت ایجادشده براساس نژاد، رنگ، جنس، مذهب و عقیده سیاسی تعریف می‌کند که بر برابری فرصت در اشتغال اثر می‌گذارد. این کنوانسیون، امکان گسترش فهرستی از زمینه‌های ممنوعه تبعیض را پس از مشورت با سازمان‌های کارفرمایی و کارگری و نهادهای مربوطه فراهم می‌کند:^۲ از جمله کارکردهای هوش مصنوعی در حوزه برابری و ایمنی در کار عبارت‌اند از:

الف) هوش مصنوعی و برابری در جذب و استخدام: مثال‌های زیادی از چگونگی کمک هوش مصنوعی به کارفرمایان و کارکنان در فرایند جذب وجود دارد که عبارت‌اند از تکست‌یو،^۳ شرکت‌های کارایی که توصیفات شغلی را تجزیه و تحلیل و نظارت می‌کند و برای جایگزینی نامزدهای منفعل، اطمینان از تعادل جنسیتی، از بین بردن تعصب جنسیتی ناخودآگاه و هدف‌قراردادن واجد شرایط‌ترین نامزدها فعالیت می‌کند (Brennan et al., 2018)؛

ب) هوش مصنوعی و کار بین‌نسلی: سن در محل کار موضوعی داغ در سال‌های اخیر، به‌ویژه در سال ۲۰۱۸، بوده است. هر نسلی انتظارات و برداشت‌های متفاوتی از این که محل کار باید چگونه باشد و کار چگونه باید انجام شود دارند. این امر برای کارفرمایان در مدیریت و هماهنگی گروه‌های مختلف کارکنان در محل کار مشکلاتی را ایجاد می‌کند؛ بنابراین لاجرم تمرکز بسیاری از کارفرمایان بر تفاوت نسلی بین کارکنان و استفاده از هوش مصنوعی با هدف ایجاد محیط کار هماهنگ معطوف است؛ برای مثال هوش مصنوعی با فراهم کردن فضاهای کاری واقعیت مجازی مانند مواردی که مجیک لیپ^۴ اختراع کرده است می‌تواند به کارکنان نزدیک به سن بازنشستگی کمک کند تا ضمن هماهنگی بیشتر با سایر کارکنان، مدت بیشتری مشغول به کار شوند.

پ) هوش مصنوعی و حق ایمنی محیط کار: از آغاز عصر مدرن سلامت و ایمنی شغلی همواره به منزله یکی از حقوق بنیادین انسان در نظر گرفته شده است. از جمله مواردی که استفاده از هوش مصنوعی به ایمنی محیط کار کمک شایانی می‌کند عبارت‌اند از:

۱. کنترل تجهیزات: هوش مصنوعی تشخیص می‌دهد که آیا کارگران تجهیزات حفاظتی شخصی را به‌درستی پوشانده‌اند یا اصلاً پوشیده نشده‌اند؛

۲. نظارت از راه دور: هوش مصنوعی تشخیص می‌دهد که آیا فاصله اجتماعی لازم بین کارگران یا فاصله ایمنی میان کارگران و ماشین‌آلات رعایت می‌شود یا خیر؛

1. Riyadh (2020). Trustworthy ai in education: promises and challenges, P. 9. <https://www.oecd.org/education/trustworthy-artificial-intelligence-in-education.pdf>

2. Discrimination (employment and occupation). 1958. 111.

https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/F?p=normlexpub:12100:0::no::p12100_ilo_code:c111

3. <https://textio.com>

4. <https://www.magicleap.com>

۳. تشخیص افراد در موقعیت‌های خطرناک: هوش مصنوعی از ورود کارگرانی که به دلایل ایمنی اجازه دسترسی به محیط خاصی را ندارند جلوگیری می‌کند؛

۴. نظارت صوتی: هوش مصنوعی به طور خودکار وقایع صوتی مانند زنگ هشدار، درخواست کمک کارگران یا سایر صداهایی را که با سروصدای پس‌زمینه در محل کار یا انبار خاص متفاوت است تشخیص می‌دهد.^۱ هدف غایی هوش مصنوعی در تمامی موارد ذکرشده، بهبود حقوق مرتبط با ایمنی محیط کار است.

۳-۳. هوش مصنوعی و استانداردهای زندگی مناسب (بررسی موردی حوزه سلامت)

حق بهره‌مندی از استانداردهای مناسب زندگی حداقل مستلزم این است که همه از حقوق معیشتی لازم غذا و تغذیه کافی، پوشاک، مسکن و در صورت لزوم، شرایط لازم برای مراقبت بهره‌مند باشند. حفاظت از سلامت یکی از زمینه‌های اصلی بهداشت عمومی است. حفاظت از سلامت عبارت است از حفاظت از افراد، گروه‌ها و جمعیت‌ها از طریق مشاوره متخصصان و همکاری مؤثر برای جلوگیری و کاهش تأثیر بیماری‌های عفونی، تهدیدهای زیست‌محیطی، شیمیایی و رادیولوژیکی (Ghebrehewet et al., 2016).

حق بر سلامت به‌صراحت در میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شناسایی شده است.^۲ یکی از جنبه‌های مهم حقوق بشری هوش مصنوعی، تأثیر آن در حوزه بهداشت و سلامت است و بسیاری از سیستم‌های بهره‌مند از هوش مصنوعی در حال ادغام شدن در سیستم‌های مراقبت سلامت هستند. محققان دانشگاه استنفورد الگوریتمی تولید کرده‌اند که می‌توانند اشعه‌های ایکس را برای چهارده نوع آسیب متمایز در عرض چند ثانیه تفسیر کنند. انکولوژی تشعشع، جراحی روباتیک و چندین حوزه بهداشتی دیگر به شرح ذیل نیز به‌طور شایان توجهی تحت تأثیر فناوری‌های بهره‌مند از هوش مصنوعی قرار گرفته‌اند (Murdoch, 2021).

۴. هوش مصنوعی و نسل سوم حقوق بشر

حقوقی که با عنوان حقوق نسل سوم مطرح شده پیامد درک عمیق‌تر از انواع موانعی بوده که بر سر راه تحقق حقوق نسل اول و دوم وجود داشته است. ایده نسل سوم حقوق هم‌بستگی است و شامل حقوق جمعی جامعه یا مردم است، مانند حق توسعه پایدار، صلح یا داشتن محیط زیست سالم. اهم مصادیق حقوق نسل سوم حقوق بشر، که قابلیت تبیین در ارتباط با فناوری هوش مصنوعی را دارند، عبارت‌اند از: هوش مصنوعی و حق مشارکت و حفاظت از میراث فرهنگی، هوش مصنوعی و حق صلح، هوش مصنوعی و حق حفاظت از محیط زیست.

۴-۱. هوش مصنوعی و حق مشارکت و حفاظت از میراث فرهنگی

فرهنگ در برگیرنده شیوه‌های زندگی، زبان، ادبیات شفاهی و نوشتاری، موسیقی و آهنگ، ارتباط غیرکلامی، دین یا نظام اعتقادی، آداب و مراسم، ورزش و بازی‌ها، روش‌های تولید یا فناوری، محیط‌های طبیعی و مصنوعی، غذا، پوشاک و سرپناه و هنرها، آداب و رسوم و سنت‌هایی است که افراد و گروه‌ها از طریق آن، جهان‌بینی خود را برای سایر فرهنگ‌ها به نمایش می‌گذارند.^۳ کاربرد هوش مصنوعی در حوزه فرهنگ بدین‌قرار است، اما محدود به آن نیست: ۱. هوش مصنوعی در باستان‌شناسی دیجیتال، دیجیتال‌سازی در محل؛ ۲. در تجزیه و تحلیل محتوای

1. Minolta, k (2021). How artificial intelligence can ensure a safe and healthy workplace. 1-5. <https://digital-services.research.konicaminolta.com/how-artificial-intelligence-can-ensure-a-safe-and-healthy-workplace/>

2. Icescr (1976). International covenant on economic, social and cultural rights. Article7. article12. Article13. Article14. Article15

3. General comment no. 21 (2009). Right of everyone to take part in cultural life (art. 15, para. 1 (a), of the international covenant on economic, social and cultural rights). United nations.

فرهنگی/شیء دیجیتال؛ ۳. در طبقه‌بندی و بازیابی مبتنی بر محتوا؛ ۴. در باستان‌سنجی و تحلیل داده‌ها؛^۱ ۵. در رمزگشایی علائم اپیوگرافیک؛ ۶. در استخراج طرح از الواح خط میخی؛ ۷. در شناسایی میراث فرهنگی ناشناخته (Traviglia, 2019).

۲-۴. هوش مصنوعی و حق صلح

صلح اغلب مفهومی متضاد با جنگ دارد.^۲ در فرهنگ سیاسی، صلح به معنای حالت آرامش در روابط عادی با کشورهای دیگر، فقدان جنگ و فقدان تهدید است. همزیستی مسالمت‌آمیز در روابط میان کشورها با نظام‌های مختلف به معنای رعایت اصول حق حاکمیت، برابری حقوق، مصونیت، تمامیت ارضی هر کشور اعم از کوچک یا بزرگ، مداخله نکردن در امور داخلی سایر کشورها و فیصله‌دادن به مسائل بین‌المللی است (صالحی، ۱۳۹۴، ص ۱۰۷). از اهم تأثیرات هوش مصنوعی در حق بهره‌مندی از صلح می‌توان به بهره‌مندی از هوش مصنوعی در حکم ابزار مراقبت و پیش‌بینی از صلح اشاره کرد. محققان بر این باورند که هوش مصنوعی می‌تواند به تجزیه و تحلیل اطلاعات پیچیده مناطق جنگی به‌منظور تمرکز هرچه بهتر اقدامات حفظ صلح کمک کند. درحقیقت این فناوری به امدادسازان کمک می‌کند به اماکنی بروند که در زمان مناسب به آن‌ها نیاز است.^۳

۳-۴. هوش مصنوعی و حق حفاظت از محیط زیست

محیط زیست شامل مجموعه‌ای از به‌هم پیوستگی عوامل بیرونی است که رشد و حیات موجودات زنده انسانی، جانوری و گیاهی از آن متأثر می‌شود (سایبانی و همکاران، ۱۳۹۶).

ظهور هوش مصنوعی می‌تواند راه را برای پیگیری اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد برای حفاظت از محیط زیست هموار کند. دولت‌ها در سرتاسر جهان، چه در سطح محلی و چه در سطح مرکزی، هوش مصنوعی را در برنامه و نقشه راه راهبرد خود برای حفاظت از محیط زیست پذیرفته‌اند. استفاده دولت‌ها و سازمان‌های عمومی از داده‌های هوش مصنوعی برای ساختن محیط زیست پایدار در زمینه‌های پیش‌رو قابلیت تحلیل دارد: الف) هوش مصنوعی انرژی و تغییرات آب‌وهوایی؛ ب) هوش مصنوعی و حفاظت از تنوع محیط زیستی از طریق به‌کارگیری در پایش دقیق اکوسیستم‌ها؛ پ) هوش مصنوعی و اقیانوس‌های سالم؛ ت) هوش مصنوعی و امنیت آب؛ ث) هوش مصنوعی و هوای پاک؛ ج) هوش مصنوعی و مقاومت در برابر بلایا (Herweijer, 2018).

۴-۴. هوش مصنوعی و حق حمایت از پناهندگان و مهاجران

موضوع مهاجرت و پناهندگی در حقوق بین‌الملل همواره یکی از موضوعات روز و مسائل اکثر کشورهای توسعه‌یافته است. در تعریف، پناهنده کسی است که به علت ترس موجه از این‌که به علل مربوط به نژاد یا مذهب یا ملیت یا عضویت در بعضی گروه‌های اجتماعی یا داشتن عقاید سیاسی تحت شکنجه قرار گیرد در خارج از کشور محل سکونت عادی خود به‌سر می‌برد.^۴ از جمله حوزه‌های کاربرد هوش مصنوعی در موضوع کمک به فرایند ادغام مهاجران و پناهندگان عبارت‌اند از کاربرد هوش مصنوعی در: الف) مدیریت منابع انسانی پناهندگان در زمینه‌هایی مانند استخدام و برنامه‌ریزی منابع انسانی؛ ب) آموزش زبان محلی با هدف تسریع در ادغام پناهندگان؛ پ) ارائه راه‌حل‌هایی با هدف فراهم‌کردن فرصت‌های برابر به مهاجران؛ ت) جلوگیری از نژادپرستی و کاهش موانع فرهنگی پناهندگان (Berbyuk et al., 2021).

1. Mdpi (2011). Artificial intelligence in heritage science. https://www.mdpi.com/journal/heritage/special_issue_flyer_pdf/artificial_intelligence_heritage/web

۲. ای که شمشیر جفا بر سر ما آخته‌ای/ صلح کردیم که ما را سر پیکار تو نیست

3. BBC (2019). How ai could unlock world peace. <https://www.bbc.com/future/article/20190219-how-artificial-intelligence-could-unlock-world-peace>

4. CRSR (1951). Convention Relating to the Status of Refugees. Article 1.

۵. فناوری‌های نوین موضوع دکترین نسل چهارم حقوق بشر

نسل چهارم حقوق بشر مسئله مدعیان حقوق بشر است، مدعیانی که در تعریف و تبیین حدود و ثغور این نسل اتفاق نظر هم ندارند و آن را به مصادیق گوناگونی تعمیم می‌دهند. برخی معتقدند نسل چهارم حقوق بشر نسل مطالعه ژنوم انسان، دست‌کاری ژنتیکی و شبیه‌سازی انسان است. برخی دیگر معتقدند نسل چهارم با حوزه ارتباطات اعم از مخابراتی و غیره مرتبط است و به باور برخی دیگر، نسل چهارم نسل دنیای دیجیتال است. آنچه مشخص است نقطه مشترک تمامی دیدگاه‌های فوق، اشعار بر محور فناوری استوار است؛ چراکه پایه ارتباطات فناوری است، پایه مهندسی ژنتیک فناوری است، زندگی دیجیتال نیز خود عین فناوری است. بنابراین، می‌توان نسل چهارم بشر را نسل فناوری‌ها یا حقوق متصل به فناوری دانست.

۱-۵. ژنوم انسانی موضوع نسل چهارم حقوق بشر

مطالعه ژنوم انسان، دست‌کاری ژنتیکی، لقاح مصنوعی، شبیه‌سازی جنین انسان، اتانازی و غیره فعالیت‌هایی هستند که مسائل قانونی پیچیده، اخلاقی و مذهبی را ایجاد می‌کنند و افکار عمومی و دولت‌ها را به مقابله با این مسائل هدایت کنند. هر فرد حق زندگی، حیثیت و هویت شخصی دارد که با پیکربندی نوع ژنتیکی خود به شدت مرتبط و منحصر به فرد است، حقی که می‌تواند به منزله میراث ژنتیکی، بدون دست‌کاری ژنتیکی، به فرزندان خود منتقل کند. بنابراین، مباحثی با موضوع حقوق مربوط به مهندسی ژنتیک ذیل این حقوق طبقه‌بندی شده‌اند. شورای اروپا به کشورهای عضو توصیه می‌کند اصولی را تصویب کنند که رابطه بین مهندسی ژنتیک و حقوق بشر را راهبری کند.^۱

۲-۵. حق دسترسی به ارتباطات و اینترنت موضوع نسل چهارم حقوق بشر

یکی از رایج‌ترین مفاهیم حقوق بشر نسل چهارم، دسترسی به ارتباطات و اینترنت است (Woodroffe, 2020)؛ بنابراین عده‌ای با تأکید بر وابستگی شدید جوامع انسانی از جنبه‌های گوناگون به یکدیگر، گسترش روزافزون جهان مجازی، رشد بی‌سابقه علم و فناوری در عرصه‌های مختلف و ظهور حقوقی مانند حق ارتباطات به منزله یکی از مصادیق نسل چهارم حقوق بشر، نسل چهارم را نسل فناوری‌های نوین می‌دانند (جلیل‌وند، ۱۳۹۴، ص ۱۰-۱۲)؛ از جمله پیروان این نظریه می‌توان به آقای برن وستون^۲ اشاره کرد.

۳-۵. حقوق معرفتی در دنیای دیجیتال موضوع نسل چهارم حقوق بشر

دکتر ماتیاس ریس، استاد و پژوهشگر دانشگاه کندی دانشگاه هاروارد، از منظری خاص و در مقاله‌ای تحت عنوان «نسل چهارم حقوق بشر: حقوق معرفتی در دنیای دیجیتال» با اشاره به الزامات و بایسته‌های مرتبط با مقوله هوش مصنوعی، کنشگر معرفتی را تعریف کرده و اشعار داشته: کنشگر معرفتی شخص یا موجودی است که در یک شبکه ارتباطی (سیستم تبادل اطلاعات) به منزله جست‌وجوگر یا افشاکننده اطلاعات ایفاء نقش می‌کند. در گفتمان فلسفی، کنشگران اغلب نماد اختیار و عقلانیت‌اند. کنشگران هم از نظر دانابودن و هم از نظر درک کردن نقش‌ها را نه از منظر خود، بلکه منعکس‌کننده آنچه برای معرفت ضروری است بازی می‌کنند. نگارنده معتقد است هوش انسانی با تمامی کمبودهای آشکارش هوش مصنوعی را کنشگری معرفتی ساخت؛ بنابراین احترام به هوش مصنوعی به نحوی پایه‌و‌اساس احترام به هوش انسانی است (Risse, 2021).

1. Genetic engineering (1982). Parliamentary assembly recommendation 934. <https://assembly.coe.int/nw/xml/xref/xref-xml2html-en.asp?fileid=14968&lang=en>

2. Burns H. Weston

۶. به‌کارگیری هوش مصنوعی گامی در راستای ارتقای حقوق بشر (تحقیقات تجربی)

برخی معتقدند اظهار نظر در مورد بررسی میزان تأثیر هوش مصنوعی در راستای ارتقای حقوق شناخته‌شده بشری به‌منزله مجموعه‌ای واحد ممکن نیست، بلکه باید تأثیر این هوش در ارتقای مصادیق مختلف از حقوق شناخته‌شده بشری بررسی شود؛ بنابراین در ادامه به برخی از تحقیقات تجربی انجام‌شده اشاره می‌شود.

۱-۶. تجربه به‌کارگیری هوش مصنوعی در حوزه یادگیری و آموزش آنلاین

تحقیقات در زمینه هوش مصنوعی در یادگیری آنلاین در آموزش عالی پس از سال ۲۰۰۷ افزایش شایان توجهی داشته است. داده‌های متنی استخراج‌شده از عناوین نشریات موجود، سه خوشه غالب را نشان می‌دهند. خوشه سبز نشان می‌دهد که فناوری‌های هوش مصنوعی در آموزش و یادگیری آنلاین استفاده می‌شوند. الگوهای موجود در خوشه سبز، استفاده گسترده از فناوری‌های هوش مصنوعی، به‌ویژه در آموزش عالی، را برجسته می‌کند و بیان می‌دارد که هوش مصنوعی در سراسر آموزش و یادگیری آموزش عالی، به‌ویژه در حوزه‌هایی مانند سیستم‌های مدیریت یادگیری، درجه‌بندی و ارزیابی، سیستم‌های اطلاعات محصلان، خدمات کتابخانه‌ای، پذیرش، پشتیبانی از افراد دارای معلولیت و برنامه‌های تلفن همراه به‌کار گرفته می‌شود. خوشه آبی نشان می‌دهد که می‌توان از الگوریتم‌ها برای تشخیص، شناسایی و پیش‌بینی رفتار دانش‌آموزان استفاده کرد و گزارش داد که تکنیک‌های یادگیری عمیق در فرایند یادگیری آنلاین مؤثر است؛ برای مثال تکنیک‌های یادگیری عمیق از طریق تشخیص چهره برای بررسی آزمون آنلاین استفاده می‌شوند. آخرین خوشه، صورتی، در مورد یادگیری تطبیقی و شخصی است که از طریق فناوری‌های هوش مصنوعی توانمند شده است. فناوری‌های هوش مصنوعی نویدهای بسیاری را برای یادگیری تطبیقی می‌دهند، تکنیک‌های یادگیری عمیق تأثیر شایان توجهی در یادگیری انطباقی نشان می‌دهد. به‌اختصار همه این خوشه‌ها نشان می‌دهند که هوش مصنوعی می‌تواند برای آموزش از راه دور آنلاین استفاده شود و همچنین نشان می‌دهد که آینده الگوریتم قبل از ادغام کامل این فناوری‌ها در فرایندهای آموزش از راه دور آنلاین نیاز به احتیاط و انجام تحقیقات بیشتر دارد (Dogan et al., 2023).

۲-۶. تجربه به‌کارگیری هوش مصنوعی در حوزه مدیریت منابع انسانی در محیط کار

یکی از حوزه‌های بسیار مهم کاربرد هوش مصنوعی، به‌کارگیری این فناوری در راستای تحقق برابری و ایمنی در محیط کار است. تحقیقات تجربی متعددی در زمینه تأثیر هوش مصنوعی در محیط کار انجام شده است؛ چراکه هرگونه تأثیر این هوش در این محیط مستقیماً ارتقا یا تنزل حقوق شناخته‌شده بشری را به دنبال خواهد داشت؛ برای مثال در زمینه تأثیر هوش مصنوعی در بهبود شرایط محیط کار و مدیریت منابع انسانی می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: الف) استخدام و گزینش: هوش مصنوعی می‌تواند رزومه افراد را بررسی و نامزد مناسب برای یک شغل را فهرست کند. هوش مصنوعی قادر خواهد بود از طریق حالت صوتی - تصویری، انتخاب کلمات نامزد، گفتار و زبان بدن را ارزیابی و ویژگی‌های نامزدها را تجزیه و تحلیل کند؛ بنابراین ناپرابری در استخدام را کاهش یا از بین خواهد برد؛ ب) ارزیابی عملکرد فردی به دلیل تعصب در محیط کار مسئله‌ی سازمان‌هاست. هوش مصنوعی تعصب و تبعیض را کاهش و اصلاح می‌کند. برنامه‌های مبتنی بر هوش مصنوعی تلاش‌های مشترک، داده‌های عملکرد را بررسی، کارکنان خوب را شناسایی و همچنین کارکنانی را که نیاز به تغییر موقعیت دارند معرفی می‌کنند (Bhardwaj et al., 2020).

۷. هوش مصنوعی و چالش‌های حقوق بشری

از دید برخی صاحب‌نظران، هوش مصنوعی در کنار تمامی مزایایی که به همراه دارد، مخاطراتی را نیز در پی خواهد داشت. نگرانی برخی از این مخاطرات تاحدی است که شکایاتی از هوش مصنوعی در دادگاه‌های مختلف مطرح شده است: الف) شکایت از ربات وکیل: اخیراً مقرر شده

بود در فوریه ۲۰۲۳ اولین وکیل هوش مصنوعی ساخت شرکت دو نات پی^۱ در دادگاه حضور یابد و از موکل خود دفاع کند؛ اما این روند با شکایت برخی از وکلا متوقف شد. چندین کانون وکلای ایالتی مدیران این شرکت را توجیه کرده‌اند که ادامه این روند منتج به زندانی شدن آنان برای مدت شش ماه شود^۲ (Moon, 2023). یکی از وکلای دادگستری، که درباره استفاده از هوش مصنوعی در حقوق و تجارت مشاوره می‌دهد، می‌گوید که این طرح ممکن است با قوانین ایالتی، که وکلا را ملزم به داشتن مجوز حرفه‌ای از ایالت می‌کند، در تضاد باشد. علاوه بر این، او معتقد است که یک ربات نمی‌تواند جایگزین توانایی یک وکیل انسانی در بداهه‌گویی یا درک زبان بدن شود. «به نظر نمی‌رسد هوش مصنوعی آماده باشد تا در دادگاه روی پاهای خود بایستد»^۳ (Germain, 2023). گفتنی است سابقاً تأثیر هوش مصنوعی، به منزله‌ی ابزار مدیریت بهتر دفاتر وکالت به اثبات رسیده است، اما به نظر می‌رسد دغدغه‌های این‌گونه وکلا ممانعت از نبود دسترسی به وکیل خبره در محاکم قضایی و در نتیجه نقض یک دادرسی منصفانه در حکم یکی از حقوق شناخته‌شده بشری است. اخیراً، به منظور توجه به مشکلاتی که هوش مصنوعی ایجاد می‌کند، پارلمان اروپا دستورالعمل مسئولیت هوش مصنوعی^۴ را تهیه کرده و اشعار می‌دارد سه راه برای ادعای مسئولیت در اتحادیه اروپا علیه هوش مصنوعی وجود دارد. قربانی می‌تواند شکوائیه خود را براساس یک ادعای مسئولیت مبتنی بر تقصیر، براساس مسئولیتی مستقل از تقصیر و براساس ادعای تولید محصولی معیوب تنظیم کند؛^۵ (ب) شکایت از نقض حق مالکیت معنوی توسط هوش مصنوعی: اخیراً پرونده‌ای حقوقی در کالیفرنیا شمالی به نمایندگی از چندین هنرمند مطرح شده است که در آن، شاکیان ادعا می‌کنند که الگوریتم‌های هوش مصنوعی هنر اصلی آن‌ها را دست‌کاری و آثار جدیدی تولید کرده‌اند که مشتق‌شده از هنر اصلی آنان است؛ بنابراین حقوق مالکیت معنوی آنان نقض شده است.^۶

۸. رویکرد سازمان‌های بین‌المللی و کشورها به حوزه هوش مصنوعی و حقوق بشر

سازمان‌های بین‌المللی رویکردهای متفاوتی به مقوله هوش مصنوعی و ارتباط آن با مصادیق مختلف حقوق بشر داشته‌اند. متعاقب آن رویکردهای ملی نیز، با توجه به نوع و میزان دسترسی به فناوری هوش مصنوعی، متفاوت است که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

۸-۱. رویکرد سازمان‌های بین‌المللی

الف) رویکرد سازمان ملل متحد و آژانس‌های وابسته به آن: رویکرد سازمان ملل متحد به مقوله هوش مصنوعی مبتنی بر تدوین و اجرای سیاست‌های مشارکتی بین‌المللی در زمینه به‌کارگیری این هوش با هدف تحقق اهداف توسعه پایدار است؛ بنابراین این سازمان مشارکت با گروه‌های ذی‌نفع خارجی برای توسعه و استفاده مسئولانه از هوش مصنوعی مبتنی بر اخلاق و حقوق بشر در راستای پیشبرد دستور کار ۲۰۳۰ را در دستور کار قرار داده است؛ بدین منظور تلاش مشترکی میان «اتحادیه بین‌المللی مخابرات»^۷ و ۴۶ آژانس و نهاد سازمان ملل متحد، که همه آن‌ها عضو پروژه هوش مصنوعی خوب یا از «اعضای کارگروه بین‌سازمانی سازمان ملل در زمینه هوش مصنوعی»^۸ هستند، صورت گرفته است. این تلاش شامل تدوین پروژه‌هایی در زمینه تأثیر هوش مصنوعی در حقوق بشر، اخلاق و عدالت، آموزش محیط زیست، سلامت، کشاورزی، ارتباطات آموزش، فقر، مهاجرت، کار و تجارت، صلح و امنیت، نابرابری، فناوری، انرژی، حکمرانی و غیره است. دغدغه تمامی پروژه‌های تعریف‌شده اطمینان از ارتقای حقوق بشر از طریق هوش مصنوعی و درعین حال، توجه به جنبه‌های پرخطر استفاده از این فناوری است؛^۹

1. DoNotPay

2. <https://www.engadget.com/jail-threats-ai-robot-lawyer-court-case-063006308.html>

3. <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/the-first-ai-lawyer-will-help-defendants-fight-speeding-tickets-180981508/>

4. Artificial intelligence liability directive

5. European Parliament, (2022), Artificial intelligence liability directive, p 2-3

6. Andersen et al. vs Stability AI, (2023), Ai Image Generators Are 21st-Century Collage Tools That Violate The Rights Of Millions Of Artists, united States District Court Northern District Of California San Francisco Division

7. Itu

8. Interagency working group on AI (IAWG-AI)

9. Itu. (2022). United nations activities on artificial intelligence

ب) رویکرد سازمان همکاری اقتصادی و توسعه^۱: این سازمان به تعبیری عمده‌ترین سازمان بین‌المللی تصمیم‌گیرنده اقتصادی است که دارای ۳۷ عضو است و اعضای آن، متعهد به اصول دموکراسی و اقتصاد آزادند. هدف این سازمان، تقویت سیاست‌های ملی و همکاری‌های بین‌المللی در راستای اعتماد به هوش مصنوعی در عین حصول اطمینان از احترام به حقوق بشر و ارزش‌های دموکراتیک در همه حوزه‌ها به‌ویژه اقتصاد است؛ بنابراین در نیل به این هدف، توصیه‌های پیش‌رو را تدوین و ابلاغ کرده است: (۱) سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه هوش مصنوعی شامل سرمایه‌گذاری بلندمدت و کوتاه‌مدت در راستای شناسایی و رفع مسائل بین‌رشته‌ای از قبیل حقوق و اخلاق با هوش مصنوعی؛ (۲) پرورش یک اکوسیستم دیجیتال برای هوش مصنوعی شامل ایجاد مکانیسم‌هایی مانند تراست داده‌ها به منظور حمایت از اشتراک‌گذاری امن، عادلانه، قانونی و اخلاقی داده‌ها؛ (۳) همکاری بین‌المللی برای هوش مصنوعی قابل اعتماد شامل نظارت مسئولانه بر هوش مصنوعی، تقویت اشتراک دانش هوش مصنوعی، توسعه استانداردهای فنی جهانی چندجانبه و مبتنی بر اجماع برای هوش مصنوعی.^۲

پ) رویکرد جامعه اروپایی: اطمینان از تقویت و تضعیف‌نشدن حقوق بشر توسط هوش مصنوعی یکی از عوامل اساسی است که دنیایی را که ما در آن زندگی می‌کنیم تعریف می‌کند. آگاهی از پیامدهای حقوق بشری سیستم‌های هوش مصنوعی باید به نحوی باشد که همه کسانی که مستقیم یا غیرمستقیم در توسعه یا کاربرد سیستم‌های هوش مصنوعی دخیل‌اند از دانش و درک میزان تأثیر هوش مصنوعی در حقوق بشر برخوردار باشند تا از این راه بتوان تأثیر منفی سیستم‌های هوش مصنوعی در حقوق بشر را کاهش داد؛ بدین منظور اروپا سه کمیته شورای اروپا و هوش مصنوعی، کمیته ویژه هوش مصنوعی و کمیته هوش مصنوعی را با تمرکز بر مسائل مرتبط با هوش مصنوعی تشکیل داد. این سه کمیته در حوزه‌های مختلف مرتبط با هوش مصنوعی دستورالعمل‌های بسیاری را تدوین و به کشورهای اروپایی ابلاغ کرده‌اند که پرداختن به آن‌ها در این پژوهش ممکن نیست، اما به‌طور خاص در زمینه ارتقای حقوق بشر توسط هوش مصنوعی می‌توان به توصیه‌های شورای اروپا اشاره کرد. بایسته‌هایی که شورا برای ارتقای حقوق بشر بر آن‌ها تأکید کرده است عبارت‌اند از: (۱) ارزیابی مداوم تأثیر هوش مصنوعی در حقوق بشر شامل نظارت بر سیستم‌های هوش مصنوعی که دولت‌ها خریداری و مستقر کرده‌اند؛ (۲) مشاوره‌های عمومی شامل مشاوره حقوقی به بازیگران هوش مصنوعی و اطمینان از این‌که بر مسئولیت‌های قانونی خویش واقف‌اند. لزوم ممیزی قوانین و مقررات مرتبط با مسئولیت هوش مصنوعی؛ (۳) ارائه اطلاعات شفاف شامل ارائه اطلاعات لازم به افراد به‌منظور درک زمان و نحوه استفاده از سیستم‌های هوش مصنوعی به‌ویژه در زمینه خدمات عمومی؛ (۴) قائل‌نشدن تبعیض و نابرابری شامل اقداماتی برای پیشگیری و کاهش خطرات تبعیض در استفاده از سیستم‌های هوش مصنوعی برای گروه‌های آسیب‌پذیر؛ (۵) شناسایی حق آزادی بیان و تجمع، شامل نظارت بر محتوای مبتنی بر هوش مصنوعی و بر اعمال حق آزادی بیان، دسترسی به اطلاعات و آزادی عقیده، همچنین تنظیم استفاده از فناوری تشخیص چهره تا امکان استفاده مؤثر از حق آزادی تجمع فراهم شود؛ (۶) توجه ویژه به حفاظت از داده‌ها و حریم خصوصی، شامل بازنگری و ارزیابی قوانین موجود حفاظت از داده‌ها برای تعیین این‌که آیا آن‌ها به اندازه کافی از حق احترام به زندگی خصوصی و حق حفاظت از داده‌ها در چارچوب سیستم‌های هوش مصنوعی محافظت می‌کنند یا خیر.^۳

۸-۲. رویکرد قانونی نظام‌های ملی به مقوله هوش مصنوعی

نظام‌های ملی رویکردهای متفاوتی را در قبال مقررات‌گذاری هوش مصنوعی اتخاذ کرده‌اند. برخی از آن‌ها که دسترسی بیشتری به فناوری هوش مصنوعی دارند به‌صورت هدفمند برای مقررات‌گذاری هوش مصنوعی اقدام کرده‌اند. برخی دیگر، صرفاً به تبیین راهبردها و سیاست‌های ملی در این زمینه اکتفا کرده‌اند که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

1. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)

2. Oecd (2022). Recommendation of the Council on Artificial Intelligence (Legal Instruments). P. 1-11

3. Council of Europe (2019). Unboxing Artificial Intelligence: 10 steps to protect Human Rights, p1-29. <https://rm.coe.int/unboxing-artificial-intelligence-10-steps-to-protect-human-rights-reco/1680946e64>

الف) ایالات متحده: در ایالات متحده تاکنون رویکردهای پراکنده‌ای به مقررات هوش مصنوعی وجود داشته است؛ به‌گونه‌ای که ایالت‌ها مستقلاً قوانین مربوط به هوش مصنوعی خود را وضع کرده‌اند. در سطح ملی، کنگره ایالات متحده قانون ابتکار ملی هوش مصنوعی را در ژانویه ۲۰۲۱ به تصویب رساند و ابتکار ملی هوش مصنوعی را ایجاد کرد که «چارچوبی فراگیر برای تقویت و هماهنگی فعالیت‌های تحقیق، توسعه، نمایش و آموزش هوش مصنوعی در همه ادارات و آژانس‌های ایالات متحده ارائه می‌کند.» این قانون دفاتر و گروه‌های وظیفه جدیدی را با هدف اجرای راهبرد هوش مصنوعی ملی وضع کرد که شامل بسیاری از سازمان‌های اداری ایالات متحده، از جمله کمیسیون تجارت فدرال (FTC)، وزارت دفاع، وزارت کشاورزی، وزارت آموزش، و وزارت بهداشت و درمان می‌شود.

همچنین در پاسخ به گزارش‌هایی مبنی بر این که سیستم‌های هوش مصنوعی به نتایج مغرضانه و تبعیض‌آمیز منجر شوند لایحه قانون پاسخ‌گویی الگوریتمی در فوریه ۲۰۲۲ در هر دو مجلس کنگره بررسی شد. قانون پیشنهادی به اف‌تی‌سی دستور می‌دهد مقرراتی را وضع کند که الزام‌آور باشند؛ از جمله وضع مقررات برای مبارزه با آسیب‌های آنلاین، کلاهبرداری، دروغ عمیق و تولید نتایج نادرست، جانب‌دارانه و تبعیض‌آمیز (T. Howell, 2022):

ب) چین: در مارس ۲۰۲۲، چین مقررات هوش مصنوعی را تصویب کرد که بر استفاده شرکت‌ها از الگوریتم‌ها در سیستم‌های توصیه آنلاین نظارت می‌کند. مقررات مزبور ذیل شش سرفصل تنظیم شده که عبارت‌اند از: مقررات عمومی، هنجارهای خدمات اطلاعاتی، حفاظت از حقوق کاربر، نظارت و مدیریت، مسئولیت حقوقی و مقررات تکمیلی. ماده ۴ مقررات مذکور اشعار می‌دارد که ارائه خدمات توصیه الگوریتمی باید با رعایت قوانین و مقررات، رعایت اخلاق اجتماعی، تجاری و حرفه‌ای، رعایت اصول انصاف و عدالت، صراحت و شفافیت، علم، عقل، اخلاص و امانت باشد.^۱

نتیجه‌گیری

بطور کلی تأثیرات هوش مصنوعی بر نسل‌های سه‌گانه حقوق بشر به دو دسته تأثیرات مثبت و تأثیرات منفی تقسیم می‌شوند؛ به‌نحوی که ایجاد مرز بین مثبت و منفی و گذر از آن، مانند راه‌رفتن روی لبه شمشیر است. همچنین از جمع‌بندی نظریات نظریه‌پردازان، به‌ویژه آنانی که معتقدند نسل چهارم حقوق بشر نسل ارتباطات و اینترنت، مهندسی ژنتیک و زندگی دیجیتال است، این گونه استنباط می‌شود که نسل چهارم حقوق بشر قابل شناسایی بوده و این نسل مختص حقوق مرتبط با فناوری است؛ بنابراین از آنجاکه هوش مصنوعی واجد وصف کمال مطلوب فناوری بوده و به‌صورت کنشگری معرفتی تأثیر فراگیری در حقوق شناسایی شده در نسل‌های سه‌گانه حقوق بشر دارد، ذیل نسل چهارم از حقوق بشر شناسایی می‌شود. نکته دیگری که نباید از آن غافل شد آنست که بهره‌گیری از فناوری هوش مصنوعی و نگرانی از تأثیر منفی آن در حقوق بشر به موضوعی چالشی مبدل شده، لذا اقدامات متعددی در سطح ملی و بین‌المللی برای رفع این مشکلات و نگرانی‌ها انجام شده که از آن جمله می‌توان به مقررگذاری این حوزه با محوریت رعایت اصول اخلاق، شفافیت، منع تبعیض و مسئولیت در سطح ملی و تقویت فرایندهای مشارکتی بین‌المللی، تشکیل کارگروه‌ها و کمیسیون‌های بین‌المللی و تشویق به سرمایه‌گذاری در حوزه‌های تأثیرپذیر از هوش مصنوعی اشاره کرد.

پیشنهادات

پیشنهاد می‌شود کارگروه‌های ملی ضمن پایش مصادیق حقوق بشری تأثیرپذیر از هوش مصنوعی و با عنایت به اصول کلی اخلاقی و حقوقی اقدامات لازم برای تهیه دستورالعمل‌ها یا وضع قوانین خاص مرتبط با حقوق فناوری‌های نوین، به‌ویژه فناوری هوش مصنوعی، را در دستور کار قرار دهند.

1. China (2022). Regulation of Algorithmic Recommendation Management of Internet Information Service, P. 1

منابع

- بابازاده‌مقدم، حامد (۲۰۲۰). مقدمه‌ای بر نسل چهارم حقوق بشر؛ حمایت از کرامت انسانی در عصر ارتباطات. *علوم خبری*، ۳۴(۹)، ۱۹۵-۲۱۲.
- سایبانی، علیرضا و شهبازی، علیداد (۱۳۹۶). حمایت از حقوق محیط‌زیست از منظر حقوق بین‌الملل بشر. *ماهنامه پژوهش ملل*، ۲(۱۶)، ۸۱-۹۶.
- صالحی، حمید (۱۳۹۴). مفهوم صلح در نظریه‌های روابط بین‌الملل غربی و مطالعات صلح ایرانی - اسلامی. *پژوهش‌های روابط بین‌الملل*، ۱(۱۵)، ۱۰۱-۱۳۴.
- مصطفوی اردبیلی، سید محمد مهدی، تقی‌زاده انصاری، مصطفی و رحمتی‌فر، سمانه (۱۴۰۱). کارکردها و بایسته‌های هوش مصنوعی از منظر دادرسی منصفانه. *حقوق فناوری‌های نوین*، ۳(۶)، ۴۷-۶۰.
- Bhardwaj, G., Singh, S. V., & Kumar, V. (2020). An empirical study of artificial intelligence and its impact on human resource functions. In *2020 International Conference on Computation, Automation and Knowledge Management (ICCAKM)* (pp. 47-51). IEEE.
- Brennan, D., Fry, W., & O'Flynn, C. (2018). Artificial intelligence in the workplace (part 3): ai and gender equality. [https://www.williamfry.com/newsandinsights/news-article/2018/08/01/artificial-intelligence-in-the-workplace-\(part-3\)-ai-and-gender-equality](https://www.williamfry.com/newsandinsights/news-article/2018/08/01/artificial-intelligence-in-the-workplace-(part-3)-ai-and-gender-equality)
- Budek, K. (2019). How artificial intelligence can fight hate speech in social media. <https://deepsense.ai/artificial-intelligence-hate-speech/>
- Cassauwers, T. (2019). Can artificial intelligence help end fake news. *Horizon: The EU Research & Innovation Magazine*. <https://ec.europa.eu/research-and-innovation/en/horizon-magazine/can-artificial-intelligence-help-end-fake-news>
- Dogan, M. E., Goru Dogan, T., & Bozkurt, A. (2023). The use of artificial intelligence (AI) in online learning and distance education processes: A systematic review of empirical studies. *Applied Sciences*, 13(5), 3056.
- Fidh & Ict. (2016). China's new counter-terrorism law: implications and dangers for tibetans and uyghurs: a joint report by the international campaign for tibet and fidh. <https://www.savetibet.org/wp-content/uploads/2016/11/fidh-ict-chinas-new-counter-terrorism-law-implications-and-dangers-for-tibetans-and-uyghurs-15-11-2016-final.pdf>
- Germain, J. (2023). The First' A.I. Lawyer' Will Help Defendants Fight Speeding Tickets. <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/the-first-ai-lawyer-will-help-defendants-fight-speeding-tickets-180981508/>
- Ghebrehewet, S., Stewart, G., Baxter, D., Shears, P., Conrad, D., & Kliner, M. (2016). *Health protection: principles and practice*. Oxford university. <https://www.drcath.net/snapfacts/health-protection>

- Herweijer, C. (2018). Harnessing artificial intelligence for the earth, fourth industrial revolution for the earth series .World economic forum, P. 9-11.
https://www3.weforum.org/docs/harnessing_artificial_intelligence_for_the_earth_report_2018.pdf
- Luger, G., & Stubblefield, W. (1993). *Artificial Intelligence: Structures and Strategies for Complex Problem Solving*. University of New Mexico. P. 1. http://www.uoitc.edu.iq/images/documents/informatics-institute/exam_materials/artificial%20intelligence%20structures%20and%20strategies%20for%20%20complex%20problem%20solving.pdf
- Moon, M. (2023). Jail threats stop AI 'robot lawyer' from making its debut in court. <https://www.engadget.com/jail-threats-ai-robot-lawyer-court-case-063006308.html?guccounter=1>
- Murdoch, B. (2021). Privacy and artificial intelligence: challenges for protecting health information in a new era. *BMC Medical Ethics*, 22(1), 1-5. <https://bmcmedethics.biomedcentral.com/counter/pdf/10.1186/s12910-021-00687-3.pdf>
- Reid, I. (2019). *The generations of human rights*. University of alabama at birmangham. <https://sites.uab.edu/humanrights/2019/01/14/the-generations-of-human-rights/>
- Risse, M. (2021). The fourth generation of human rights: Epistemic rights in digital lifeworlds. *Moral Philosophy and Politics*, 8(2), 351-378.
- Roan, M., Young, L., Rudeliu, K., & Weissbrodt, D. (2023). Study guide:freedom of religion or belief. University of minnesota human rights center. <http://hrlibrary.umn.edu/edumat/studyguides/religion.html>
- Shnurenko, I., Murovana, T., & Kushchu, I. (2020). Artificial intelligence media and information literacy, human rights and freedom of expression .Thenextminds for the unesco institute for information technologies in education, 69. https://iite.unesco.org/wp-content/uploads/2021/03/ai_mil_hrs_foe_2020.pdf
- T. Howel, C. (2022). AI Regulation: Where do China, the EU, and the U.S. Stand Today?. <https://www.foley.com/en/insights/publications/2022/08/ai-regulation-where-china-eu-us-stand-today>
- Tran, K., & Nguyen, T. (2021). Preliminary Research on the Social Attitudes toward AI's Involvement in Christian Education in Vietnam: Promoting AI Technology for Religious Education. *Religions*, 12(3), 208.
- Traviglia, A. (2019). *Artificial intelligence applications to cultural heritage* .Italian institute of technology . <https://rm.coe.int/artificial-intelligence-applications-to-cultural-heritage-by-arianna-tr/1680a096b8>
- Universal declaration of human rights, 1948, Article20).
- Woodroffe, J. (2020). A fourth generation of human rights? The organisation for world peace. <https://theowp.org/a-fourth-generation-of-human-rights>.